

Απ' τον Εμφύλιο στον Παγκόσμιο Κι απ' την Πολιτική στο Έθνος

Του **Κωστή Παπαϊωάννου**

Έχει περάσει λίγος καιρός από τότε που, είχαμε σημειώσει ότι στο συνέδριο του Δικτύου για την Μελέτη των Εμφυλίων Πολέμων της Πρέβεζας, "επετεύχθη" τελικά ένας συμβιβασμός, ανάμεσα στους αντιτιθέμενους πανεπιστημιακούς, ασταθής μεν αλλά ευνοϊκός για το αποκαλούμενο "αναθεωρητικό ρεύμα όπως ακριβώς τον είχαμε προβλέψει. Μπορούμε τώρα να προβλέψουμε ότι το ΔΜΕ, αφού εκπλήρωσε τον προορισμό του, που ήταν να εισάγει τους ιδρυτές του στον χώρο της πανεπιστημιακής εξουσίας, μάλλον θα ατονήσει. Άλλωστε το κλίμα του συνεδρίου στην Πρέβεζα έδινε σαφώς την αίσθηση ότι αυτή η συνάντηση θα ήταν η τελευταία, στην σειρά των διοργανώσεων με θέμα τον Ελληνικό Εμφύλιο. Στο τέλος όλοι αποχώρισαν χαρούμενοι αφού με ελάχιστες απώλειες γλύτωσαν τις σκοπέλους της ερμηνείας που τους τρομοκρατούν. Κανείς δεν ενοχλήθηκε από την ελαφρά ανία που απέπνεαν οι "κύριες" ανακοινώσεις του συνεδρίου με χαρακτηριστικό παράδειγμα αυτήν του κυρίου Πολυμέρη Βόγλη, που κατάφερε να περάσει από τον ΕΛΑΣ στον Δ.Σ., χωρίς τύψεις για το γεγονός ότι μας πληροφόρησε πράγματα που όλοι γνωρίζαμε και χωρίς την καμιά νύξη έστω για την ομοιότητα και την διαφορά μεταξύ αυτών των δύο στρατιωτικών μηχανισμών και χωρίς ούτε υπαινιγμό για την ουσία της υπόστασής τους.

Απ' τον Εμφύλιο στον Παγκόσμιο

Βεβαίως για το Συνέδριο της Πρέβεζας έχουμε να πούμε πολλά, που αφορούν τις ίδιες τις εργασίες του. Πολλά γι αυτά που ειπώθηκαν και περισσότερα για αυτά που δεν ειπώθηκαν. Θα επιχειρήσουμε προσεχώς, έναν λεπτομερέστερο απολογισμό των κυριότερων ιδεών που εκφράστηκαν σ' αυτό το συνέδριο, δια της παρουσίας ή της απουσίας τους. Μπορούμε όμως από τώρα να πούμε πώς έγινε φανερό, όχι μόνο από τον τίτλο του, ο οποίος βέβαια προδόθηκε, αλλά και από τα λεχθέντα και τα αποφευχθέντα, ότι ο εμφύλιος αποτελεί ένα ιδιαίτερος χαρακτηριστικό ιστορικό επεισόδιο, που όσο κι αν η σημασία του είναι τοπική, είναι εξαιρετικά σημαντικό μέσα στο ευρύτερο ιστορικό πλαίσιο της δεκαετίας του '40, της οποίας το μείζον ιστορικό γεγονός είναι ο Β' Παγκόσμιος Πόλεμος. Μπορούμε εν τέλει να πούμε ότι το συνέδριο της Πρέβεζας εκτός του ότι αποτέλεσε το τέρμα σε μια συζήτηση που ονομάστηκε "εμφύλιος της ιστοριογραφίας", αποτέλεσε και την εν δυνάμει μια αρχή μιας ευρύτερης ιστορικής συζήτησης που αφορά την παγκόσμια σύγκρουση της δεκαετίας του 40. Αυτό που σίγουρα αποδείχτηκε, με άλλα λόγια, σ' αυτό το συνέδριο, είναι ότι η συζήτηση για την ερμηνεία του εμφυλίου οδηγεί στην συζήτηση για την ερμηνεία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Στην τελευταία μέρα του συνεδρίου τέθηκε καθαρά, αν και μέσω μιας ειρωνικής ερώτησης, το ζήτημα του Παγκοσμίου Πολέμου. Η ερώτηση περιέργως αφορούσε και πάλι μια "περιοδολόγηση", αυτή την φορά όχι του Εμφυλίου αλλά της αντίστασης. Εκτοξεύθηκε δηλαδή, το γνωστό και τετριμμένο "προκλητικό" ερώτημα: πότε άρχισε για το Κ.Κ.Ε. ο Πόλεμος και άρα η Αντίσταση, ή μάλλον γιατί άρχισε από τη στιγμή που μπήκε στον πόλεμο η Σοβιετική Ένωση! Αλλά αυτό το ερώτημα είναι μπουμέραγκ. Έχουμε υποστηρίξει ότι οι επιστήμονες της ιστορίας και της πολιτικής, (φυσικά όχι όλοι, αλλά αυτοί που ενδιαφέρονται για την "επιστημονική" εξουσία) επειδή δεν μπορούν και δεν θέλουν να αναγνωρίσουν το κοινωνικό γίνεσθαι, αφού αυτό σιγά - σιγά τους αποβάλλει. Δεν μπορούν και να διακρίνουν την πολιτική από την ιστορική πλευρά του κοινωνικού γίνεσθαι, ούτε

και να συνδέσουν τις δύο πλευρές του. Καταλήγουν επομένως, **προσπαθώντας να μιλήσουν για ιστορία να χάνουν το πολιτικό νόημα των εξελίξεων και προσπαθώντας να μιλήσουν για πολιτική να χάνουν το ιστορικό νόημα των συγκρούσεων**. Τελικά αυτή η ερώτηση που προσπαθούσε στην συγκεκριμένη περίπτωση και προσπαθεί γενικά, μιλώντας για την "εξάρτηση" της τότε Κομμουνιστικής Αριστεράς απ' την Σοβιετική Ένωση, να κερδοσκοπήσει πάνω στην σχετική αμηχανία της, βάζει απ' το παράθυρο ένα ερώτημα που όλοι μαζί, και η σημερινή Αριστερά και οι ανταγωνιστές της προσπαθούν εν αγαστή συμπνοία να βγάλουν απ' την πόρτα: Ποιος ήταν ο πολιτικός και ποιος ο ιστορικός χαρακτήρας του Β' Π.Π.; Πρόκειται πράγματι για ένα ερώτημα που δεν θέλουν να τεθεί και δεν έθεσαν στο Συνέδριο που είχε ακριβώς αυτό το ερώτημα ως θέμα, ούτε όσοι υποστηρίζουν ότι η σύγκρουση είχε "αντιφασιστικό χαρακτήρα" ούτε αυτοί που υποστηρίζουν ότι η σύγκρουση είναι μια εκδήλωση "ακραίας συμπεριφοράς των ανώνυμων πρωταγωνιστών της ιστορίας" σε κατάσταση ανασφάλειας"!

Ποια κοινωνία σε ποια σύγκρουση;

Αλλά πέρα από το συνέδριο της Πρέβεζας, υπάρχουν πολλά γεγονότα που δείχνουν ότι το ενδιαφέρον της ιστορικής σκέψης μετατοπίζεται προς την μεγάλη παγκόσμια σύγκρουση. Η συζήτηση άρχισε από τον εμφύλιο, δεδομένου ότι με το τέλος του εμφυλίου επικράτησε (επιβλήθηκε απ' τους "νικητές") ένας πολιτικός λόγος που σήμερα δεν "βολεύει" πια το εξελιγμένο εξουσιαστικό σύστημα και είναι απαραίτητο να αναθεωρηθεί. Αλλά στην σημερινή κατάσταση, ο περιορισμός της συζήτησης στο ελληνικό "παράδειγμα" δεν έχει πια κανένα νόημα. Είναι υποχρεωτικό, για την ίδια την εξουσία, να τεθεί το ευρύτερο ζήτημα της ερμηνείας της πολιτικής σύγκρουσης στη δεκαετία του 40 και αυτό οδηγεί κατ' ευθείαν στην επανεξέταση και στην επανερμηνεία του Β' Παγκοσμίου Πολέμου. Το αγκάθι σ' αυτό το εγχείρημα είναι ότι όταν μιλάμε για Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, είμαστε υποχρεωμένοι να μιλήσουμε αναγκαστικά για μια σύγκρουση που η κύρια πλευρά της, τουλάχιστον στο ιδεολογικό - πολιτικό πεδίο, ήταν η σύγκρουση μεταξύ της Φασιστικής και Επαναστατικής Πολιτικής. Θα γεννηθούν επομένως σ' αυτή την συζήτηση σκέψεις που σήμερα διασκεδάζονται: όπως ότι η σύγκρουση αυτή είχε μόνο σαν δευτερεύουσα πλευρά, την σύγκρουση που προέκυπτε από τον εσωτερικό αστικό ανταγωνισμό μεταξύ Φασιστικής και Κοινοβουλευτικής Πολιτικής, όπως επίσης και ότι η Αστική Πολιτική μπορούσε σε μεγάλο βαθμό να επηρεάζει την Επαναστατική Πολιτική. Όμως αυτές οι δύο "λεπτομέρειες" που η μια ενοχλεί την λεγόμενη σήμερα Δεξιά και δεύτερη την λεγόμενη σήμερα Αριστερά, όπως φάνηκε και στο συνέδριο, είναι κυρίως η αιτία της αγριότητας και της αιματηρότητας του πολέμου.

Φυσικά μια τόσο διαφορετική ερμηνευτική προσέγγιση της σύγκρουσης του Β' Παγκοσμίου Πολέμου, δεν είναι απλή υπόθεση. Εδώ όμως δεν επιδιώκουμε ούτε καν να εκφράσουμε κάποιες απόψεις πάνω σ' αυτό το ζήτημα. Επιδιώκουμε πολύ απλά να υπογραμμίσουμε ότι η συζήτηση αναγκαστικά οδηγείται εκεί. Υπάρχουν ωστόσο πολλές και αποχρώσεις ενδείξεις ότι αυτή η συζήτηση εμπλέκει, επίσης αναγκαστικά, ένα άλλο εξίσου σημαντικό και αποσιωπημένο ζήτημα, που είναι η φυσιογνωμία της κοινωνίας. Δεν είναι δηλαδή το ζήτημα μόνον ποια ήταν η σύγκρουση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου αλλά και ποια ήταν η φυσιογνωμία της κοινωνίας που ενεπλάκη στον Παγκόσμιο Πόλεμο. Δεν γίνεται, με άλλα λόγια, απλώς μια προσπάθεια αναθεώρησης της κυρίαρχης αντίληψης για την πολιτική σύγκρουση, αυτής που είχε επικρατήσει στο τέλος της δεκαετίας του 60, αλλά και μια προσπάθεια αναθεώρησης της κυρίαρχης αντίληψης για τη φύση της κοινωνίας.

Το τέλος των τάξεων

Πρέπει εδώ να πάρει να παρενθέσουμε μια παρατήρηση: Η αντίληψη των τελικών νικητών του δεύτερου παγκοσμίου πολέμου, αν και φαίνεται να αρνείται την «ταξική αντίληψη» για την κοινωνία,

δεν αρνείται στην ουσία αυτήν αλλά τα συμπεράσματα που εξάγονταν από την μεριά της επαναστατικής πολιτικής. Η αστική τάξη δεν είχε -- πρακτικά τουλάχιστον -- την θέση ότι δεν υπάρχει εργατική τάξη, η οποία πασχίζει να καταλάβει την εξουσία, αρνιόταν όμως ότι αυτή είχε το δικαίωμα να κάνει κάτι τέτοιο. Θεωρούσε δηλαδή ότι η επανάσταση ήταν μια πράξη κοινωνικής κλοπής! Και αντιστοιχούσε πολύ καλά με την αντίληψη που διαδόθηκε στην λεγόμενη Αριστερά ότι η κατοχή της εξουσίας εκ μέρους της αστικής τάξης ήταν επίσης μια αδίστακτη και ανάλγητη κλοπή που καταδίκασε τον λαό, το θύμα της, σε δυστυχία. Αυτή ήταν ουσιαστικά η ιδεολογική σύγκρουση του λεγόμενου ψυχρού πολέμου.

Επειδή σήμερα η ταξική αντίληψη τόσο υπό την αστική της εκδοχή όσο και από την παρεφθαρμένη, αριστερή της εκδοχή, που δεν παύει βέβαια να είναι εξίσου αστική, δεν επαρκεί για την ερμηνεία και επομένως για τον χειρισμό του κόσμου δηλαδή την άσκηση της εξουσίας. Η προσπάθεια επομένως να αναθεωρηθεί η αντίληψη για την πολιτική και την ιστορία, είναι στην πραγματικότητα μια προσπάθεια να αναθεωρηθεί η αντίληψη για τον κόσμο. Και βέβαια η αντίληψη για τον κόσμο δεν είναι σήμερα μόνο ζήτημα μιας θεολογικής ή κοσμοθεωρητικής προσέγγισης αλλά είναι κυρίως και ζήτημα αντιμετώπισης της σχέσης της κοινωνίας με τον υλικό κόσμο, ή καλύτερα ζήτημα θέσης της κοινωνίας μέσα στον υλικό κόσμο. Χωρίς μια κοινωνική αντίληψη για την φύση της ίδιας της κοινωνίας, χωρίς δηλαδή ένα είδος κοινωνικής αυτογνωσίας, δεν είναι δυνατόν να υπάρξει πολιτική, ούτε από την μεριά της εξουσίας, ούτε και από την μεριά μιας πιθανής αμφισβήτησής της. Έτσι, τελικά η επιστημονική συζήτηση, όσο επιστημονικό πρωτογονισμό και αν έχει, είναι μια λειτουργία κοινωνικής αυτογνωσίας. Φυσικά όσο στον ακαδημαϊκό χώρο, καταπνίγεται με διάφορες μεθόδους η κριτική στην σημερινή ακαδημαϊκή εξουσία, είναι φυσικό ότι θα επικρατεί ένας εντελώς αντιεπιστημονικός εξουσιαστικός λόγος.

Δεν είναι πάντως καθόλου περίεργο ότι η συζήτηση τόσο στους επιστημονικούς κύκλους, όσο και στον ευρύτερο κοινωνικό χώρο όπου αυτή εκδηλώνεται (και κάποια στιγμή θα μιλήσουμε για το πώς εκδηλώνεται), μεταφέρεται επίμονα σε ζητήματα που βρίσκονται πέρα από το καθιερωμένο πολιτικό πλαίσιο, και αφορούν θέματα φυσιογνωμίας της κοινωνίας, όπως, κατά τη γνώμη μας, είναι το θέμα του έθνους. Για τα σημερινά δεδομένα το θέμα της φυσιογνωμίας της κοινωνίας, συνοψίζεται πράγματι στο θέμα του έθνους. Πέρα από τις γνωστές τηλεοπτικές (και τηλεοπτικού επιπέδου) συζητήσεις γύρω από τα δικαιώματα -- μέσα στην ελληνική επικράτεια -- ατόμων που δεν έχουν την ελληνική εθνική "ιδιότητα", πέρα δηλαδή, από μια συζήτηση που περιορίζεται στο εθνικιστικό πλαίσιο, υπάρχει μια ολόκληρη σειρά από μικρά και μεγάλα ζητήματα που όταν γενικευθούν θέτουν το ζήτημα του έθνους και έχουν έτσι οδηγήσει στη συζήτηση περί ύπαρξης ή μη του έθνους.

Η συζήτηση περί έθνους

Στις "Σελίδες Κριτικής" έχουν εμφανιστεί ήδη δύο άρθρα: Το ένα είναι του υπογράφοντος με τίτλο **"Εθνική εξάρτηση χωρίς έθνος"** και το άλλο του **Ακη Γαβριηλίδη** με τίτλο **"Ο διαφορικός ρατσισμός του Νίκου Σβορώνου"**. Το πρώτο που αναδημοσιεύτηκε από την εφημερίδα "ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ" και αναφέρεται έμμεσα στο ζήτημα του Έθνους, αφού γράφτηκε προκειμένου να επαναφέρει στη συζήτηση το μείζον πολιτικό ζήτημα της λεγόμενης "εθνικής εξάρτησης". Το δεύτερο είχε αφορμή μια συζήτηση που άνοιξε ενόψει της έκδοσης με τίτλο **"Το Ελληνικό Έθνος: Γένεση και Διαμόρφωση του Νέου Ελληνισμού"** μιας μελέτης για το έθνος, του Νίκου Σβορώνου. Μια ενδιαφέρουσα λεπτομέρεια είναι ότι το κείμενο αυτό κατέληξε στις Σελίδες Κριτικής αφού πριν απορρίφθηκε, άνευ δικαιολογίας, από την υποτιθέμενη πολυφωνική εφημερίδα "Αυγή". Θα θέλαμε όμως εδώ να επιστήσουμε την προσοχή σ' αυτή τη δεύτερη συζήτηση.

Καταρχήν, υπάρχει ένα ερώτημα: γιατί τάχα να εκδοθεί σήμερα ένα βιβλίο, το οποίο περιέχει μια μελέτη που γράφτηκε στη μέση της δεκαετίας του 60. Αν παρακάμψουμε αυτή την ερώτηση μπο-

ρούμε να πάμε σε μια δεύτερη που είναι γιατί αυτοί που παίρνουν μέρος στη συζήτηση και ιδιαίτε-
ρας αυτοί που διαφωνούν με την άποψη του Νίκου Σβορώνου σ' αυτό το κείμενο, φτάνοντας μάλι-
στα μέχρι το σημείο να λένε ότι ούτε ο ίδιος ο Σβορώνος θα ήθελε να δημοσιεύσει πια αυτές τις
απόψεις, δεν έγραψαν τις δικές τους απόψεις πάνω στο ζήτημα του έθνους; Κατά την άποψή του
υπογράφοντος, αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι κανείς απ' αυτούς που παίρνουν μέρος στην συζήτη-
ση δεν έχει το θάρρος να τοποθετηθεί πάνω, στο ζήτημα του έθνους, όπως το έκανε, στην δεκαετία
του 60, ο Νίκος Σβορώνος ή όπως το κάνει ο Άκης Γαβριηλίδης στο κείμενο του που αναφέραμε.
Και βέβαια χρειάζεται κάποιο θάρρος, γιατί σε μια τοποθέτηση, κινδυνεύει κανείς είτε να χαρακτη-
ριστεί κανείς σαν εθνικιστής, αν μιλήσει για την ύπαρξη μιας "εθνικής" συνέχειας στην κοινωνία, ή
να βρεθεί στην αμήχανη θέση να αρνηθεί την ίδια την ύπαρξη της κοινωνίας. Αυτή βέβαια είναι η
συνέπεια του κερδοφόρου "αντιιστορικισμού" των ακαδημαϊκών μέσω του οποίου έφτασαν στην
άρνηση της ιστορίας δηλαδή στην άρνηση του κοινωνικού γίνεσθαι δηλαδή στην άρνηση της κοι-
νωνίας. Στην εν λόγω συζήτηση θα αναφερθούμε διεξοδικότερα σε άλλη ευκαιρία. Εδώ θέλουμε να
μιλήσουμε για την σημασία που έχει το ίδιο το άνοιγμα αυτής της συζήτησης.

Η συζήτηση για την κοινωνία

Όπως λέει προλογίζοντας την έκδοση του κειμένου του Νίκου Σβορώνου, ο Σπύρος Ασδραχάς, «το
κείμενο του Νίκου Σβορώνου, (...) προοριζόταν να δημοσιευθεί σε ένα συλλογικό έργο, στο Εγκυ-
κλοπαιδικό λεξικό της Νεωτέρας Ελλάδος, που είχε προγραμματίσει στις αρχές της δεκαετίας του
1960 ο εκδοτικός οίκος Ελευθερουδάκη ...» αλλά, κατά την εκτίμησή του, η προσπάθεια ματαιώθη-
κε λόγω της δικτατορίας. Ο ίδιος εκτιμάει ότι το κείμενο αυτό είναι γραμμένο το 1965 και προσπα-
θεί να δώσει κάποιες εξηγήσεις γι αυτό που ήθελε ο συγγραφέας του να υποστηρίξει γράφοντας.
μιλάει με άλλα λόγια για την πολιτική σκοπιμότητα του κειμένου. Αυτό μας επαναφέρει ήδη στην
αρχική ερώτηση γιατί να εκδοθεί σήμερα αυτό το κείμενο. Μια απάντηση είναι το εμπορικό ενδια-
φέρον που έχει η έκδοση ενός τέτοιου κειμένου σε μια εποχή που, για κάποιους λόγους, συζητιέται
το ζήτημα του Έθνους. Αλλά και το εμπορικό ενδιαφέρον δεν είναι καθόλου δεν είναι καθόλου αμε-
λητέο στοιχείο της πολιτικής σημασίας του. Τελικά η απάντηση σ' αυτό το ερώτημα δεν μπορεί να
είναι ερήμην του ενδιαφέροντος για την εξέταση της φυσιολογίας της σημερινής κοινωνίας.

Είναι επίσης ενδιαφέρον πως το θέμα αυτό ασκεί μια έλξη και στο ευρύτερο κοινό. Η σχετική συζή-
τηση, αν και περιορίζεται προς το παρόν στους επιστημονικούς κύκλους και προβλήθηκε από τις
στήλες του περιοδικού "πολίτης". Μεταφέρθηκε όμως και στις στήλες του καθημερινού τύπου. Άρ-
θρα σχετικά δημοσιεύτηκαν στην εφημερίδα ΑΥΓΗ, πάντα με τη σχετική λογοκρισία, καθώς και
στην εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ, όπου έχει τον τίτλο "Διάλογος για το Έθνος", ανάλογο με τον τίτλο
"Διάλογος για την Ιστορία" που είχε η συζήτηση στο "Βιβλιοδρόμιο" της εφημερίδας ΤΑ ΝΕΑ, του
ίδιου δημοσιογραφικού συγκροτήματος. Μπορούμε επομένως, εν κατακλείδι να πούμε ότι η συζή-
τηση που, όπως έχουμε υποστηρίξει, άνοιξε με το θέμα της τρομοκρατίας και συνεχίστηκε με την
ερμηνεία του εμφυλίου, τείνει τώρα να μεταφερθεί στην σύγκρουση του Β' Παγκοσμίου Πολέμου
και να καταλήξει στην εξέταση της φυσιολογίας της σύγχρονης παγκόσμιας κοινωνίας. Κατά τη
γνώμη του γράφοντος πρόκειται για μια μεγάλη συζήτηση, απολύτως απαραίτητη, που θα ενταθεί
και θα επεκταθεί στην κοινωνική βάση, για να καταλήξει στην συζήτηση για το ζήτημα της σύγχρο-
νης εξουσίας.